

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT ANTONIO TIZZANO

föredraget den 21 februari 2002¹

Inledning

1. Hovrätten för Västra Sverige (nedan kallad hovrätten) har genom beslut av den 9 mars 2000, i enlighet med artikel 234 EG, ställt fyra tolkningsfrågor till domstolen. De två första frågorna gäller just denna bestämmelse, i synnerhet tredje stycket i artikeln, och rör begreppet en domstol i en medlemsstat som är skyldig att begära förhandsavgörande respektive omfattningen av denna skyldighet. De andra två frågorna, som har ställts i andra hand, gäller däremot tolkningen av rådets förordning (EEG) nr 918/83 av den 28 mars 1983 om upprättande av ett gemenskapssystem för tullbefrielse (nedan kallad förordning nr 918/83).²

Tillämpliga bestämmelser

Bestämmelser rörande förfarandet för förhandsavgörande

Gemenskapsrätten

2. Vad beträffar gemenskapsrätten vill jag endast påpeka att i artikel 234 tredje

stycket EG definieras skyldigheten att av domstolen begära förhandsavgörande avseende sådana frågor som anges i första stycket i denna bestämmelse på följande sätt:

”När en sådan fråga uppkommer i ett ärende vid en domstol i en medlemsstat, mot vars avgöranden det inte finns något rättsmedel enligt nationell lagstiftning, skall den nationella domstolen föra frågan vidare till domstolen.”

Svensk rätt

3. De allmänna domstolarna i Sverige, vilka är behöriga att döma i tvistemål och i brottmål, utgörs av tingsrätter, hovrätter (sex stycken i hela Sverige) och Högsta domstolen. Vid överklagande till Högsta domstolen av en dom eller ett slutligt beslut av en hovrätt, vilken eller vilket i sin tur meddelats efter ett överklagande av en tingsrätts dom, krävs i allmänhet prövningstillstånd av Högsta domstolen, med undantag för om det är ett överklagande av Riksåklagaren i mål där allmänt åtal förs.

1 — Originalspråk: italienska.

2 — EGT L 105, s. 1; svensk specialutgåva, område 2, volym 3, s. 146.

4. Högsta domstolen får enligt 54 kap. 10 § rättegångsbalken meddela prövningstillstånd endast om

”1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen, eller

2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.”

5. Resning, som regleras i 58 kap. 1—3 §§ rättegångsbalken, är ett av de särskilda rättsmedel genom vilka avgöranden som vunnit laga kraft kan ändras. I andra stycket i ovannämnda 10 § föreskrivs att resning får beviljas när nya omständigheter eller bevis åberopas, som, om de varit kända före avgörandet, sannolikt skulle lett till en annan utgång av målet.

6. Enligt 54 kap. 11 § rättegångsbalken får prövningstillstånd begränsas till att gälla en viss fråga i målet, vars prövning är av vikt för ledning av rättstillämpningen. Vid

Högsta domstolens prövning av frågan huruvida prövningstillstånd skall meddelas eller ej beaktar den såväl rättsfrågor som bevisfrågor och är inte i något fall bunden av den bevisvärdering som underinstansen har gjort.

7. Enligt uppgifter i den svenska regeringens skriftliga yttrande överklagas av cirka 24 000 hovrättsavgöranden per år cirka 5 000 till Högsta domstolen. Av dessa meddelar Högsta domstolen prövningstillstånd i mellan 150 och 200 mål per år (det vill säga cirka 3—4 procent).

Bestämmelser rörande systemet för tullbefrielse

De gemenskapsrättsliga bestämmelserna

8. Vad beträffar sakfrågan i målet vid den nationella domstolen, är det förordning nr 918/83 som är relevant, i den del den avser fastställande av de fall då det skall beviljas befrielse från tullarna i gemensamma tulltaxan. Med hänsyn till att uttag av dessa tullar inte är motiverat under vissa klart definierade förhållanden, då det van-

liga behovet av att skydda ekonomin inte föreligger på grund av de särskilda omständigheter under vilka varorna importerats (andra skälet i ingressen), har rådet fastställt "de fall då befrielse från import- eller exporttullar på grund av särskilda förhållanden skall beviljas när varor övergår till fri omsättning eller exporteras från gemenskapen" (artikel 1.1).

- c) personlig egendom: all egendom avsedd för de berörda personernas personliga bruk eller för att användas i deras hushåll.

Följande skall särskilt utgöra personlig egendom:

9. Artikel 1.2 i denna förordning innehåller definitioner av olika begrepp, varav följande är särskilt viktiga i målet:

...

"a) importtullar: tullar och avgifter med motsvarande verkan samt jordbruksavgifter och andra avgifter vid import som fastställts enligt den gemensamma jordbrukspolitiken eller enligt särskilda ordningar för vissa varor som tillverkas genom bearbetning av jordbruksprodukter.

Hushållsförnödenheter för normalt familjebehov... Personlig egendom får inte vara sådan att den genom sin art eller sin mängd kan tyda på att den importerats för kommersiella ändamål.

- d) bohag: personliga ägodelar, linne, möbler och utrustning avsedda för de berörda personernas personliga bruk eller för att användas i deras hushåll.

b) exporttullar: jordbruksavgifter och andra avgifter vid export som fastställts enligt den gemensamma jordbrukspolitiken eller enligt särskilda ordningar för vissa varor som tillverkas genom bearbetning av jordbruksprodukter.

- e) alkoholhaltiga produkter: produkter (öl, vin, aperitifer på vin- eller spritbas, brännvin, likörer eller andra spritdrycker osv.) enligt nummer 22.03—22.09 i Gemensamma tulltaxan."

10. I avdelning XI i förordningen regleras den tullbefrielse som medlemsstaterna skall medge för varor som ingår i det personliga bagaget hos resenärer som kommer från ett tredje land. Om inte annat följer av artiklarna 46—49, skall enligt artikel 45 tullbefrielse beviljas för ovannämnda varor "under förutsättning att denna import är av icke-kommersiell natur". I artikel 45.2 förklaras att följande beteckningar i förordningen används med de betydelser som här anges:

a) personligt bagage: hela det bagage som en resenär kan visa upp för tullmyndigheterna vid sin ankomst till gemenskapen, samt allt bagage som visas upp för samma myndighet vid ett senare tillfälle, under förutsättning att det kan bevisas att det vid resenärens avresa registrerades som resebagage hos det företag som transporterade det från det tredje land som var avgångslandet till gemenskapen.

b) import av icke-kommersiell natur: import som

— är av tillfällig natur, och

— auteskjutande består av varor för resenärens och hans familjs personliga bruk, eller av varor som är avsedda som gåvor. Varornas art och kvantitet bör inte ge anledning till tvivel om att de importeras för icke-kommersiella ändamål."

11. Enligt artikel 47 skall befrielse enligt artikel 45 beviljas upp till ett sammanlagt värde av 175 ecu³ per resenär. Medlemsstaterna får fastställa ett lägre värde och/eller en lägre tullfri kvantitet om varorna importeras av vissa personkategorier: personer bosatta i gränzoner, gränsarbetare och besättningen på transportmedel som används i gränstrafik.

De svenska bestämmelserna

...

12. Generaltullstyrelsen och därefter Tullverket har beräknat att det sammanlagda värdet av 175 ecu enligt artikel 47 i förordning nr 918/83 motsvarar 1 700 SEK⁴. Genom ett beslut av den lokala tullmyn-

3 — Enligt ändring i rådets förordning (EG) nr 355/94 av den 14 februari 1994 om ändring av förordning (EEG) nr 918/83 om upprättandet av ett gemenskapssystem för tullbefrielse (EGT L 46, s. 5; svensk specialutgåva, område 2, volym 11, s. 41).

4 — Tullverkets författningssamling 1996:36, 1998:34 och 1999:47.

digheten har det fastställts att 20 kg per person normalt skall medges som tullfri kvantitet vad gäller privat införsel av ris.

passerade genom den gröna tullkorridoren vid gränsövergången i Svinesund. Han blev därefter åtalad vid Strömstads tingsrätt för försök till varusmuggling avseende 460 kg ris, till ett värde av 3 564 SEK. Som rättslig grund för åtalet åberopades 1 och 8 §§ varusmuggningslagen (1960:418) samt 23 kap. 1 § brottsbalken.

13. I 1 § varusmuggningslagen (1960:418) föreskrivs att den som utan att ge det till känna hos vederbörlig myndighet till riket inför eller från riket utför gods, för vilket tull, annan skatt eller avgift skall erläggas till statsverket eller som enligt stadgande i lag eller författning inte får införas eller utföras, döms, om gärningen sker uppsåtligt, för varusmuggling till böter eller fängelse i högst två år. Enligt 8 § varusmuggningslagen döms för försök till varusmuggling till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken. I 23 kap. 1 § brottsbalken föreskrivs att har någon påbörjat utförandet av visst brott utan att detta kommit till fullbordan, skall han i de fall särskilt stadgande givits därom dömas för försök till brottet, såframt fara förelegat att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter varit utesluten.

15. Vid förhandlingen i tingsrätten erkände Kenny Lyckeskog de faktiska omständigheterna men bestred ansvar för varusmuggling under åberopande av att riset var avsett för hans och hans familjs egen konsumtion. Vidare uppgav han att han var tvungen att bege sig till Norge i ett annat ärende tillsammans med sin hustru och att han före resan hade tagit reda på att det var tillåtet att föra in varor värda högst 1 700 SEK per person till Sverige. Under resan köpte han således 25 säckar ris á 20 kg för sammanlagt 3 400 SEK och betalade således cirka 145 norska kronor per säck, att jämföra med det pris på cirka 240 SEK per säck som han skulle fått betala i Sverige. Kenny Lyckeskog bestred ansvar för varusmuggling under åberopande av att hans hustru är av asiatiskt ursprung, att tre minderåriga barn bor med honom, att familjen förbrukar åtminstone 25 kg ris per månad och att de ofta gästas av en vuxen dotter med familj, vilka också äter mycket ris. Han beräknade därför att det aktuella riset, som var datummärkt till november 2000, skulle räcka i ungefär ett och ett halvt år.

Bakgrund, förfarande och tolkningsfrågor

14. Den 7 april 1998 blev Kenny Lyckeskog, som kom från Norge med 500 kg ris, stoppad vid den svenska gränsen när han

16. Tingsrätten anförde i sina domskäl att det inte fanns skäl att ifrågasätta Kenny Lyckeskogs uppgift om att riset var avsett för hans och hans familjs konsumtion. Tingsrätten fann att riset fick anses ha ingått i Kenny Lyckeskogs personliga bagage enligt artikel 45 i förordning nr 918/83, eftersom det hade rymts i hans personbil. Enligt tingsrätten måste det i artikel 45 intagna villkoret att "[v]arornas art och kvantitet [inte bör] ge anledning till tvivel om att de importeras för icke-kommersiella ändamål" förstås så, att varornas art och kvantitet *objektivt sett* inte bör ge anledning till tvivel om importens natur. Enligt tingsrätten är det detta betraktelsesätt som ligger bakom det av den lokala tullmyndigheten fattade beslutet att som tullfri kvantitet vad gäller privat införsel av ris normalt medge 20 kg per person. Tingsrätten fann vidare att det framstod som oundvikligt och även lämpligt, mot bakgrund av den stora omfattning som införsel av ris från Norge fått och nödvändigheten att undvika osäkerhet, att tullmyndigheten fastställde en bestämd kvantitet — understigande den annars gällande värdegränsen — såsom tullfri. Enligt tingsrätten kunde därför den omständigheten att riset inte var avsett att säljas vidare — och således inte var avsett för kommersiella ändamål — inte frita Kenny Lyckeskog från ansvar. Tingsrätten fällde därför Kenny Lyckeskog till ansvar för försök till varusmuggling och dömde honom till dagsböter samt förklarade riset förverkat.

17. Kenny Lyckeskog överklagade tingsrättens dom och yrkade därvid att hovrätten skulle ogilla åtalet samt upphäva beslutet om förverkande. Han ansåg att tingsrätten

felaktigt hade infört ett begrepp som är ett mellanting mellan personligt bruk och kommersiellt bruk som kallas för icke-kommersiellt bruk och medgett tullbefrielse med ett annat belopp för detta. I förordning nr 918/83 anges dock enbart en beloppsgräns — 175 ecu — och det enda villkoret att varorna skall vara avsedda för en familjs personliga bruk. Svenska myndigheter kan därför inte införa egna restriktioner som understiger de i förordningen uppställda gränserna eller införa ett begrepp som icke-kommersiellt bruk.

18. Med hänsyn till att tvisten rör en fråga som innebär en tolkning av gemenskapsrätten har hovrätten i beslutet om hänskjutande inledningsvis ställt frågan huruvida den i det förevarande fallet skall betraktas som en domstol som dömer i sista instans och som sådan, enligt artikel 234 tredje stycket EG, är förpliktad att begära ett förhandsavgörande från EG-domstolen. Den hänskjutande domstolen har svarat jakande på denna fråga, eftersom Högsta domstolen enligt svensk rätt får meddela prövningstillstånd endast enligt de villkor som föreskrivs i 54 kap. 10 § rättegångsbalken (se ovan punkt 3 och följande punkter), det vill säga enbart då rättsfrågan är så invecklad att den har intresse för ledning av rättsstillämpningen eller då hovrätten bedömt rättsfrågan helt felaktigt. Enligt beslutet om hänskjutande utgör däremot lindrigare felbedömningar vid tolkningen eller tillämpningen av EG-rätten i sig ingen grund för att meddela prövningstillstånd.

19. Eftersom hovrätten anser sig vara en sådan "domstol som dömer i sista instans", som avses i artikel 234 tredje stycket EG, har denna svenska domstol ställt ytterligare en fråga, nämligen om det verkligen är nödvändigt att begära förhandsavgörande av EG-domstolen beträffande de frågor som uppkommit i målet vid hovrätten. Hovrätten har nämligen erinrat om att EG-domstolen i den välkända domen i målet CILFIT har inskränkt skyldigheten att begära förhandsavgörande avseende en gemenskapsrättslig fråga då den nationella domstolen har funnit att "frågan saknar relevans, att den ifrågavarande gemenskapsrättsliga bestämmelsen redan har blivit föremål för en tolkning från EG-domstolens sida eller att den korrekta tolkningen av gemenskapsrätten är så uppenbar att det inte finns utrymme för något rimligt tvivel".⁵ I förevarande fall anser dock hovrätten att de gemenskapsrättsliga frågor som uppkommit i målet vid den nationella domstolen inte kan anses vara av samma typ som de fall som anges i ovan nämnda dom, och likväl anser den att det står klart hur dessa skall besvaras. Hovrätten vill därför få klarhet i huruvida den, om det fastställs att den skall betraktas som en domstol som dömer i sista instans, är skyldig att begära ett förhandsavgörande, trots att den anser sig kunna döma i målet utan EG-domstolens hjälp.

20. Med hänsyn till vad som har anförts ovan har hovrätten beslutat att ställa följande tolkningsfrågor till domstolen:

"1) Är en nationell domstol som i praktiken är sista instans i ett mål, på grund

av att det krävs prövningstillstånd för att målet skall kunna prövas av landets högsta domstol, en sådan domstol som avses i artikel 234 tredje stycket i EG-fördraget?

- 2) Får en domstol som avses i artikel 234 tredje stycket i EG-fördraget underlåta att begära ett förhandsavgörande när den anser att det framstår som klart hur de gemenskapsrättsliga frågorna i målet skall bedömas även om frågorna inte faller in under doktrinen om *acte claire* eller *acte éclairé*?

Om EG-domstolen besvarar den första frågan nekande eller den första frågan jakande och den andra frågan nekande önskar hovrätten — men i annat fall inte — svar även på följande frågor

- 3) Enligt artikel 45.1 i rådets förordning (EEG) nr 918/83 av den 28 mars 1983 om upprättandet av ett gemenskaps-system för tullbefrielse skall, om inte annat följer av artikel 46—49 i förordningen, befrielse från importtullar beviljas för varor som ingår i det

⁵ — Dom av den 6 oktober 1982 i mål 283/81, CILFIT (REG 1982, s. 3415, svensk specialutgåva, volym 6, s. 513).

personliga bagaget hos resenärer som kommer från ett tredje land, under förutsättning att denna import är av icke-kommersiell natur. Innebär detta att varornas art och kvantitet objektivt sett inte bör ge anledning till tvivel om importens natur? Eller får man ta hänsyn till den enskilda individens levnadsmönster och vanor?

svenska lagstiftningen (rättegångsbalken) eller rättspraxis utgör hinder mot att Högsta domstolen begär ett förhandsavgörande i samband med att frågan om prövningstillstånd prövas i mål som överklagats från hovrätt. Den hänskjutande domstolen har svarat att det inte finns någon bestämmelse som utgör hinder för detta, även om denna fråga hittills inte har behandlats i rättspraxis.

- 4) Vilken rättslig betydelse har nationella myndighetsföreskrifter vari anges hur stor tullfri kvantitet av en viss vara — på vilken rådets förordning (EEG) nr 918/83 av den 28 mars 1983 om upprättandet av ett gemenskapssystem för tullbefrielse är tillämplig — som normalt skall medges?"

Rättslig bedömning

Den första frågan

21. Den brittiska, den danska, den finska och den svenska regeringen samt kommissionen har inkommit med yttranden under förfarandet vid domstolen. Jag kommer att redogöra för deras inställning vid behandlingen av de enskilda frågorna, vilka jag nu kommer att behandla i samma ordning som i beslutet om hänskjutande.

23. Hovrätten har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida den under ovan beskrivna förhållanden skall betraktas som en domstol som dömer i sista instans och om den därmed, enligt artikel 234 tredje stycket EG, är förpliktad att begära ett förhandsavgörande från EG-domstolen.

1. Parternas yttranden

22. Jag vill dock först påpeka att domstolen, för att bättre förstå den första frågan, har anmodat den hänskjutande domstolen att klarlägga huruvida den

24. Samtliga parter som har yttrat sig i förevarande mål har tagit ställning till denna fråga.

25. Den danska regeringen har förespråkat ett jakande svar på frågan, eftersom den anser att ändamålet med artikel 234 tredje stycket EG annars skulle kunna äventyras. Den danska regeringen anser således att nationella domstolar, vars avgöranden kan överklagas endast om prövningstillstånd meddelas, skall betraktas som domstolar som dömer i sista instans i den mening som avses i nämnda bestämmelse.

26. Den finska regeringen och den svenska regeringen företräder däremot det motsatta synsättet, framför allt på grundval av den formella hänvisningen i artikel 234 tredje stycket EG till domstolar som dömer i sista instans. Enligt dessa regeringar är redan det faktum att hovrätternas avgöranden kan överklagas tillräckligt för att dessa domstolar inte skall omfattas av nämnda bestämmelses tillämpningsområde, eftersom kravet på prövningstillstånd begränsar men inte utesluter möjligheten att överklagandet prövas av högre instans. Dessa regeringar har anfört att, eftersom artikel 234 EG har till ändamål att förhindra att det i nationell rätt uppstår en rättspraxis som är oförenlig med gemenskapsrätten, det skall beaktas att det i den svenska rättsordningen är Högsta domstolen som har till uppgift att säkerställa en enhetlig rättspraxis och inte hovrätterna. De två regeringarna har tillagt att den lösning som de förespråkar inte innebär något hot mot en enhetlig tillämpning av gemenskapsrätten. För det första beror detta på att hovrätterna har möjlighet att begära förhandsavgörande av EG-domstolen avseende en tolkningsfråga, vilket minskar risken för olikheter. Ännu viktigare är

dock att mål, där det blir fråga om tolkning av gemenskapsrätten och där det ännu inte finns någon rättspraxis, av EG-domstolen i allmänhet kan anses vara mål där prövningstillstånd bör meddelas, vilket leder till att Högsta domstolen för sitt avgörande vid behov själv måste begära förhandsavgörande. Den finska regeringen har påpekat att i Finland är det just så och att, enligt doktrinen, Högsta domstolen skulle kunna besluta att begära förhandsavgörande redan då den överväger huruvida prövningstillstånd skall meddelas. Den finska regeringen har vidare anfört att, om även hovrätten skulle anses utgöra en domstol som dömer i sista instans, detta skulle leda till att det i samma mål skulle kunna finnas inte enbart en utan två domstolar som var skyldiga att begära förhandsavgörande.

27. Även den brittiska regeringen har gjort gällande att endast den omständigheten att det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen skall kunna pröva ett mål inte är tillräcklig för att hovrätten skall anses utgöra en domstol som dömer i sista instans i den mening som avses i artikel 234 tredje stycket EG. Även om denna bestämmelse har till särskilt ändamål att förhindra att det i en medlemsstat uppstår en inhemsk rättspraxis som inte står i överensstämmelse med gemenskapsrätten, kan detta mål till fullo uppnås om den domstol som har att fatta beslut om prövningstillstånd åläggs en skyldighet att begära förhands-

avgörande. Därefter utvidgar den brittiska regeringen bedömningen till att gälla andra rättsordningar, även den brittiska, och anför att detta gäller såväl om det är den domstol som har meddelat det avgörande som skall överklagas ("leave to appeal") som om det är den högsta domstolen ("permission to appeal") som är behörig att besluta huruvida överklagandet skall prövas, eller om det först är den ena och sedan den andra. I samtliga dessa fall, där en gemenskapsrättslig fråga måste avgöras, skall den domstol som i sista instans avgör huruvida överklagandet skall prövas antingen bevilja tillstånd eller hänskjuta den gemenskapsrättsliga frågan till EG-domstolen. Enligt den brittiska regeringen skall således den första frågan besvaras nekande, under förutsättning att domstolen i sista instans i ifrågavarande rättsordning när den fattar beslut om prövningstillstånd har rätt att beakta skyldigheten enligt artikel 234 tredje stycket EG och att denna domstol faktiskt uppfyller denna skyldighet.

28. Kommissionen har gjort en mer ingående analys av frågan. Den har nämligen prövat följderna av båda de möjliga svaren på frågan. Kommissionen utgår först från att frågan besvaras jakande och anför att det faktum att prövningstillstånd krävs betyder att det trots allt finns en möjlighet att få upp ett mål till förnyad handläggning. Om emellertid andelen beviljade prövningstillstånd i praktiken är för låg, eftersom det är svårt att få ett mål omprövat och det inte föreligger någon rätt att få prövningstillstånd eftersom detta tillstånd är villkorat på visst sätt, måste man härav dra slutsatsen att det i praktiken inte finns någon rätt att överklaga. Med detta betraktelsesätt skulle således hovrätten, liksom alla de domstolar vars avgöranden endast kan överklagas efter beviljande av pröv-

ningstillstånd, omfattas av skyldigheten i artikel 234 tredje stycket EG. Att en högre instans, Högsta domstolen eller dess motsvarighet i övriga medlemsstater, kan meddela prövningstillstånd eller tillstånd att klaga kan emellertid innebära att även denna instans måste uppfylla denna skyldighet. Detta bör dock inte leda till särskilda problem, eftersom domstolen i domen i målet Parfums Christian Dior har tagit hänsyn till denna möjlighet. I denna dom har domstolen, som vi skall se, klargjort att även om en domstol på samma grund som en annan domstol har skyldigheter enligt artikel 234 tredje stycket EG kan inte detta befria den förstnämnda domstolen från skyldigheten att ställa en identisk eller liknande fråga till domstolen.⁶ Kommissionen har anført att om denna lösning skulle väljas skulle domstolar och parter kunna vara helt säkra på att åtminstone en instans är skyldig att begära ett förhandsavgörande av domstolen, men antalet domstolar med denna skyldighet skulle öka kraftigt.

29. Kommissionen har anført att det även finns skäl att besvara frågan på det andra sättet, eftersom det trots allt finns en möjlighet att få prövningstillstånd, även om den är oviss och villkorad och inte utgör en rättighet, och det således finns ett sådant rättsmedel som avses i artikel 234 tredje stycket i EG-fördraget. Kommissionen har medgett att det i sådant fall är osäkert vilken domstol som är skyldig att begära förhandsavgörande, men anser att svaret på denna fråga står att finna i de

6 — Dom av den 4 november 1997 i mål C-337/95, Parfums Christian Dior (REG 1997, s. I-6013), punkt 30.

nationella rättsordningarna, särskilt med hänsyn till det utrymme för fri bedömning som den domstol som är behörig att i sista instans besluta om prövningstillstånd enligt dessa har vad gäller fullgörandet av denna skyldighet. Enligt kommissionen är det nämligen denna domstol som, med beaktande av principen om gemenskapsrättens företräde och skyldigheten att skydda de rättsförhållanden som grundas på gemenskapsrätten, skall säkerställa att en fråga om tolkningen av gemenskapsrätten har blivit eller blir vederbörligen beaktad. Detta innebär att om detta inte anses ha skett skall den domstol som är behörig att avgöra frågan om prövningstillstånd antingen återförvisa målet till underrätten, om detta är tillåtet enligt nationell lagstiftning, eller avgöra målet själv eller vidta annan åtgärd inom ramen för vad den nationella rättsordningen tillåter. Den kan härvid direkt begära förhandsavgörande av EG-domstolen, antingen redan under prövningen av ansökan om prövningstillstånd eller, i förekommande fall, under sakprövningen av detta överklagande. Kommissionen anser att det viktigaste från en gemenskapsrättslig synvinkel inte är vilken domstol som är skyldig att begära förhandsavgörande, utan att det finns en domstol som under processens gång kan säkerställa en enhetlig tolkning av gemenskapsrätten, såsom EG-domstolen önskar.

30. Kommissionen har sammanfattningsvis anfört att även om båda synsätten har fördelar och nackdelar bör, för att undvika att antalet nationella domstolar som omfattas av skyldigheten enligt artikel 234 tredje stycket EG utökas, företräde ges åt det sistnämnda betraktelsesättet, nämligen att

den domstol som avgör frågan om prövningstillstånd inom ramen för den nationella rätten skall säkerställa att gemenskapsrätten iaktas och således skall betraktas som en domstol som dömer i sista instans i den mening som avses i artikel 234 tredje stycket EG.

2. Nuvarande rättsläge enligt EG-domstolens rättspraxis

31. Innan jag tar ställning till den första frågan och till de lösningar som parterna har förespråkat, anser jag det lämpligt att kort redogöra för domstolens rättspraxis i detta avseende.

32. I detta syfte måste jag först och främst erinra om att det från början fanns två motsatta tolkningar av artikel 234 tredje stycket EG i de avseenden som här kommer i fråga. I en stor del av medlemsstaternas rättspraxis och doktrin ansåg man nämligen att skyldigheten att begära förhandsavgörande enbart gällde domstolar i toppen av den ifrågavarande statens domstolshierarki, det vill säga de högsta domstolarna, på grund av deras särskilda roll som garantier för en enhetlig lagtolkning och enhet i nationell rätt. På den motsatta sidan hävdades det däremot att skyldigheten i fråga hade införts på grund av att det var nödvändigt att förhindra att det meddelades slutliga avgöranden som medförde en

olikartad tillämpning av gemenskapsrätten. Enligt denna uppfattning gällde således, för att säkerställa den ändamålsenliga verkan av artikel 234 tredje stycket EG, den skyldighet som föreskrivs i denna bestämmelse varje domstol som meddelar ett slutligt avgörande, oberoende av var den befinner sig i den nationella domstolshierarkin.

33. Domstolens rättspraxis inriktades genast mot detta andra betraktelsesätt. Redan i det berömda målet *Costa mot E.N.E.L.*, som inleddes med en begäran om förhandsavgörande från *Giudice conciliatore di Milano*, som var behörig i första och enda instans på grund av tvisteföremålets värde, fastslog domstolen i förbigående att enligt artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG) skall "nationella domstolar mot vars avgöranden det, som i detta fall, inte finns något rättsmedel... begära att domstolen meddelar ett förhandsavgörande om 'tolkningen av fördraget', när en sådan fråga uppkommer vid dessa nationella domstolar".⁷

34. Ännu mer betydelsefull är dock den senare domen i målet *Hoffmann-La Roche*, i vilken det begärdes att domstolen skulle uttala sig i en fråga om tolkningen av artikel 177 tredje stycket i EG-fördraget som hade ställts av en tysk domstol under ett interimistiskt förfarande ("einstweilige Verfügung"). Den omständigheten att det inte fanns något rättsmedel mot ett avgörande i ett sådant förfarande, även om parterna hade möjlighet att inleda en ordinär process med samma föremål, för-

anledde den tyska domstolen att fråga EG-domstolen om den var skyldig att ställa en tolkningsfråga. Domstolen fastslog att "[i]nom ramen för artikel 177, vars syfte är att säkerställa en enhetlig tolkning och tillämpning av gemenskapsrätten i alla medlemsstater, har tredje stycket särskilt till ändamål att förhindra att det i någon medlemsstat uppstår en inhemsk rättspraxis som inte står i överensstämmelse med gemenskapsrättsreglerna. De krav som följer av detta syfte blir uppfyllda inom ramen för sådana summariska och brådsakande förfaranden som det i målet aktuella rörande interimistiska åtgärder, om det föreligger krav på att en ordinär process i huvudsaken skall inledas under alla förhållanden eller på begäran av tappande part och det i denna process är möjligt att på nytt pröva de rättsfrågor som avjorts interimistiskt i det summariska förfarandet. Under dessa förutsättningar är det särskilda ändamål som åsyftas i artikel 177 tredje stycket säkerställt genom den skyldighet att föra frågor vidare till domstolen för förhandsavgörande som föreligger inom ramen för förfarandet i huvudsaken".⁸

35. Domstolen har följt samma linje i domen i de förenade målen *Morson och Jhanjan*, i vilken domstolen, även här i ett interimistiskt förfarande, upprepade att "[d]et särskilda ändamål som åsyftas i artikel 177 tredje stycket säkerställs genom den skyldighet att föra frågor vidare till domstolen för förhandsavgörande som föreligger inom ramen för förfarandet i huvudsaken, även om det förfarandet äger rum vid en annan kategori av domstolar än de där det interimistiska förfarandet äger rum, förutsatt att det är möjligt att föra de

7 — Dom av den 15 juli 1964 i mål 6/64, *Costa mot E.N.E.L.* (REG 1964, s. 1194, s. 1143; svensk specialutgåva, volym 1, s. 211).

8 — Dom av den 24 maj 1977 i mål 107/76, *Hoffmann-La Roche* (REG 1977, s. 957; svensk specialutgåva, volym 3, s. 375), punkt 5.

gemenskapsrättsliga frågor som uppkommer vidare till domstolen med stöd av artikel 177".⁹

36. Det kan således anses klarlagt att det som domstolen är mest angelägen om är att tillvarata ändamålet med bestämmelsen i fråga, som beskrivs som en nödvändighet att "förhindra att det i någon medlemsstat uppstår en inhemsk rättspraxis som inte står i överensstämmelse med gemenskapsrättsreglerna", som sådan ägnad att äventyra den enhetliga tolkningen och tillämpningen av gemenskapsrätten. Just av detta skäl skall emellertid ovannämnda ändamål inte tillvaratas abstrakt och formellt, utan med hänsyn till huruvida det ifrågavarande avgörandet är av slutlig karaktär eller ej, eftersom det just gäller att undvika att de nationella domstolarna tar ställning i gemenskapsrättsliga frågor utan att fråga domstolen i fall då det inte därefter finns andra instanser som är behöriga att göra detta.¹⁰

37. Om detta krav är uppfyllt blir det även ointressant att veta i vilket nationellt förfarande frågan ställs i sådana fall då flera domstolar i princip är behöriga att göra detta. I praktiken förekom ett sådant fall i det ovannämnda målet Parfums Christian

Dior, i vilket, på andra grunder och av skäl som vi inte här skall fördjupa oss i, såväl den nationella högsta domstolen (Hoge Raad) som Beneluxdomstolen var behöriga. I domen i det ovannämnda målet fastställde domstolen att båda domstolarna skulle betraktas som domstolar som dömer i sista instans och att de därmed var förpliktade att begära ett förhandsavgörande från EG-domstolen enligt artikel 177 tredje stycket i EG-fördraget. Men domstolen klargjorde också, för det fall att en av dem redan hade fört frågan vidare till EG-domstolen, att "[g]runden för denna skyldighet har dock bortfallit och skyldigheten på så sätt förlorat sitt innehåll, när den fråga som uppkommit är praktiskt taget likalydande med en fråga som redan har varit föremål för ett förhandsavgörande i samma nationella mål" (punkt 31). I förslaget till avgörande i målet påpekade generaladvokaten Jacobs för sin del att kraven i artikel 177 tredje stycket är uppfyllda om frågan förts vidare till EG-domstolen i något skede av förfarandet, innan den nationella domstolen slutligt avgör målet, eftersom "[a]vsikten med bestämmelserna i fördraget är att en domstol i en medlemsstat som slutgiltigt avgör ett mål inte skall ta ställning till en gemenskapsrättslig fråga utan att ha inhämtat ett förhandsavgörande från EG-domstolen. Utifrån det perspektivet spelar det inte någon större roll i vilket förfarande som förhandsavgörandet begärs".¹¹

9 — Dom av den 27 oktober 1982 i de förenade målen 35/82 och 36/82, Morson och Jhanjan (REG 1982, s. 3723; svensk specialutgåva, volym 6, s. 555), punkt 9.

10 — Såsom generaladvokaten Capotorti påpekade i förslaget till avgörande i det ovannämnda målet Hoffmann-La Roche (REG 1977, s. 979, punkt 4) finns det, "för att domstolen fullt och effektivt skall kunna utöva sin funktion för enhetligt tillvaratagande av de rättigheter som gemenskapens rättsordning skapar för enskilda, goda skäl att anse att domstolar på alla nivåer är skyldiga att begära förhandsavgörande i alla förfaranden som nödvändigtvis leder till ett slutligt avgörande".

38. Vad slutligen beträffar frågan om fastställandet av huruvida ett avgörande är

11 — Förslag till avgörande i ovannämnda mål C-337/95 (REG 1997, s. I-6023), punkt 28.

slutligt samt av vilka rättsmedel som hindrar att domen blir slutlig, har det i domstolens rättspraxis inte funnits tillfälle att ge allmänna anvisningar. Enligt min mening är emellertid de iakttagelser som generaladvokaten Capotorti i det avseendet gjorde i det ovannämnda målet Hoffmann-La Roche mycket betydelsefulla. Efter att ha understrukit att begreppet rättsmedel faktiskt inte är entydigt i de olika nationella rättsordningarna, fastslog generaladvokaten att varken överklagande av andra rättssubjekt än parterna, som exempelvis invändning från tredje man eller Pubblico ministeros överklagande i mål av särskilt rättsligt intresse eller de så kallade särskilda rättsmedlen, såsom resning och domvilla, ingår i detta begrepp, för att dra slutsatsen att ”de avgöranden som avses i artikel 177 tredje stycket är alla de som är av slutlig karaktär, i den meningen att det därefter inte är möjligt att ompröva målet, i bevisfrågor eller ens i rättsfrågor, på begäran av den ena eller den andra parten för så vitt inte nya omständigheter har tillkommit eller exceptionella förutsättningar föreligger”.¹²

3. Bedömning

39. Jag anser att den omfattande utredningen ovan är tillräcklig för att besvara frågan. Jag vill tillägga att svaret på denna fråga även, enligt min mening, kan gälla såväl för det specifikt svenska systemet, i vilket endast Högsta domstolen kan meddela prövningstillstånd, som för de ovan-

nämnda rättssystemen där det (enbart eller också) är samma domstol som har meddelat det avgörande som är föremål för överklagande som skall avgöra huruvida överklagandet kan prövas.

40. Först och främst anser även jag, såsom nästan alla som har yttrat sig i förevarande mål, att även om kravet på prövningstillstånd begränsar möjligheten att överklaga hovrätternas avgöranden är det dock obstridligt att en sådan möjlighet föreligger. Jag vill tillägga att detta är desto mer betydelsefullt i detta fall, eftersom nämnda överklagande inte är ett särskilt eller extraordinärt rättsmedel, utan ”ett överklagande i egentlig mening”, det vill säga ”ett ordinärt rättsmedel” inom ramen för de rättsmedel som rättsordningen erbjuder, vilket såväl den svenska som den finska regeringen har erinrat om. Detta bekräftas för övrigt även av att hovrätternas domar kan anses slutliga först efter det att ansökan om prövningstillstånd har avslagits, vilket den finska regeringen har påpekat. Vidare har den svenska regeringen erinrat om att i vissa fall (särskilt i brottmål) krävs även prövningstillstånd för att hovrätterna skall pröva tingsrätternas domar, uppenbarligen utan att det ifrågasätts om detta är ett ordinärt rättsmedel. Det finns således inte något skäl att åberopa den negativa sidan av att det föreligger osäkerhet i fråga om prövningstillstånd, det vill säga för att dölja den objektiva omständigheten att det trots allt finns en möjlighet att överklaga, och i

¹² — Se förslag till avgörande i ovannämnda mål 107/76 (REG 1977, s. 979).

stället bortse från dess positiva följder, det vill säga för att ifrågasätta, om inte för att utesluta, att hovrätterna har karaktären av domstolar som dömer i sista instans. Jag anser däremot att, eftersom nämnda möjlighet föreligger, hovrätterna inte, vare sig i teknisk mening eller mot bakgrund av de principer som följer av domstolens ovan nämnda rättspraxis, kan betecknas såsom domstolar som dömer i sista instans.

41. I själva verket består emellertid problemet, såsom vi sett ovan, i detta liksom i de ovan nämnda analoga fallen, inte så mycket i att det skall fastställas vilken av de domstolar som kommer i fråga som formellt skall betecknas som domstol som dömer i sista instans i den mening som avses i artikel 234 tredje stycket EG. Det verkliga problemet är däremot att undvika att, genom att välja lösningen att Högsta domstolen betraktas som denna domstol, äventyra det ovan nämnda ändamålet som eftersträvas genom artikel 234 EG, nämligen att "förhindra att det i någon medlemsstat uppstår en inhemsk rättspraxis som inte står i överensstämmelse med gemenskapsrättsreglerna", vilken som sådan kan äventyra den enhetliga tolkningen och tillämpningen av gemenskapsrätten. Vad som nämligen leder till betänkligheter är garantin för att detta ändamål iakttas i sådana fall som de förevarande, i vilka den domstol som är behörig att meddela prövningstillstånd kan avslå begäran och således avsluta hela förfarandet, utan att EG-domstolen har fått möjlighet att uttala sig om de gemenskapsrättsliga frågor som eventuellt har uppkommit under förfarandet. Detta förklarar förbehållsamheten mot lösningar som medför en sådan fara och sökandet

efter lämpliga sätt att undvika denna fara där sådana lösningar inte kan undvikas. Detta framgår för övrigt klart av yttrandena av nästan alla dem som har deltagit i förevarande mål, trots att samtliga har gjort bedömningen att möjligheten till överklagande till Högsta domstolen medför att hovrätten inte har karaktären av domstol som dömer i sista instans. Jag skulle vilja säga att även den danska regeringen snarare har velat ge uttryck för farhågor, i fråga om de risker som kan följa av denna bedömning för den enhetliga tolkningen av gemenskapsrätten i medlemsstaterna, än för en verklig oenighet om själva bedömningen.

42. Jag anser emellertid att man för att bemöta dessa legitima och välgrundade farhågor inte kan förvränga karaktären av hovrätternas avgöranden för att omvandla dem till avgöranden i sista instans eller grunda sig på statistik om antalet överklaganden som meddelas prövningstillstånd eller åberopa argument som inte rör själva kärnan i den fråga som diskuteras. Svaret skall däremot sökas i artikel 234 EG och i karaktären av det i denna artikel föreskrivna samarbetet mellan EG-domstolen och de nationella domstolarna. Det skall med andra ord hållas i minnet att även om detta samarbete normalt äger rum mellan EG-domstolen och den enskilda hänskjutande domstolen, gäller det i själva verket det nationella domstolsväsendet sett som organisation och helhet. Man skall således ta hänsyn till hela domstolsväsendet i fråga och inte den enskilda domstolen när det, i fall av sådana oklarheter eller svårigheter som här är i fråga, skall bedömas om detta system erbjuder lämpliga hjälpmedel

för att uppfylla ändamålet med artikel 234 EG. Det är just i linje med detta som domstolen har avgjort exempelvis det ovannämnda målet *Parfums Christian Dior*. Jag anser att även förevarande mål skall avgöras på samma sätt. Jag vill sammanfattningsvis säga att vad som här är viktigt inte så mycket är att abstrakt definiera den ifrågavarande domstolens karaktär, utan snarare att bedöma om och hur den sistnämnda gör det möjligt att säkerställa att ändamålet med artikel 234 EG iakttas, mot bakgrund av en helhetsbedömning av domstolsväsendet i fråga.

sagts tidigare, är att det ändamål som eftersträvas genom nämnda bestämmelse säkerställs och inte att det är just den domstolen eller en annan domstol som skall säkerställa det. Bortsett från dessa fall gäller en obegränsad skyldighet att begära förhandsavgörande för dessa domstolar, även om det i inhemsk rätt inte skulle föreskrivas någon möjlighet för dem att göra detta i vissa förfaranden. I dessa fall följer skyldigheten att begära förhandsavgörande direkt av artikel 234 EG och av gemenskapsrättens företrädare, oavsett förhållandena i nationell rätt, eftersom dessa domstolar är skyldiga att säkerställa att skyldigheten i fråga fullgörs, vilket domstolen vid upprepade tillfällen har understrukt.

43. För att återgå till de betänkligheter som jag har nämnt i de föregående punkterna, förefaller det som om en sak kan fastställas med fullständig säkerhet, nämligen att sådana domstolar som den svenska Högsta domstolen, eftersom de just är domstolar som dömer i sista instans, i princip är förpliktade att fullt ut fullgöra den skyldighet som föreskrivs i artikel 234 tredje stycket EG, om de inte enligt inhemsk rätt har möjlighet att undandra sig denna skyldighet utan att denna bestämmelse åsidosätts. Detta är exempelvis fallet då det är tillåtet för dessa domstolar, när det först har fastslagits att det föreligger en gemenskapsrättslig fråga, att inte direkt begära förhandsavgörande, utan att återförvisa målet till den lägre domstolen för att den skall besluta om detta. I sådant fall uppstår givetvis inte problem med iakttagandet av artikel 234 EG, eftersom det som är av intresse för gemenskapsrätten, som

44. Mot bakgrund av det ovan anförda och av de uppgifter som framkommit under målet, anser jag att det nu är lättare att besvara den specifika fråga som har ställts i förevarande mål. För det första erinrar jag om att den svenska Högsta domstolen enligt nationell rätt skall meddela prövningstillstånd om ett överklagande rör frågor som är av vikt för ledningen av rättstillämpningen i denna rättsordning. Det är uppenbart att en fråga om tolkningen av gemenskapsrätten är en sådan fråga, vilket för övrigt såväl den svenska som den finska regeringen uttryckligen har bekräftat. Den sistnämnda har till och med åberopat en praxis och uttalanden i doktrinen i detta avseende.

45. Jag vill därefter tillägga att den hänskjutande domstolen, som svar på en fråga

från EG-domstolen, har klarlagt att, även om det ännu inte finns prejudikat i detta avseende, det inte finns några hinder i svensk rätt mot att Högsta domstolen vänder sig direkt till EG-domstolen, om det uppkommer en gemenskapsrättslig tolkningsfråga när frågan om prövningstillstånd prövas i mål som överklagats från hovrätt. Det är däremot inte klart om den på detta stadium kan avslå ansökan, men samtidigt återförvisa målet till hovrätten för att denna skall begära förhandsavgörande. Även om så skulle vara fallet skulle emellertid iakttagandet av artikel 234 EG säkerställas.

lag föreskrivs att Högsta domstolen skall meddela prövningstillstånd om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen.

47. I båda fallen säkerställs således iakttagandet av artikel 234 EG, och den lösning som just beskrivits kan därför inte äventyra uppnåendet av ändamålet med denna bestämmelse eller åtminstone inte mer än i liknande och mindre problematiska situationer.

46. Bortsett från detta fall finns det emellertid som sagt inget som ger Högsta domstolen rätt att undandra sig skyldigheten att vända sig till EG-domstolen om det uppkommer en gemenskapsrättslig fråga vid denna, givetvis under förutsättning att de andra villkor som föreskrivs i artikel 234 tredje stycket EG och som preciserats i domstolens rättspraxis är uppfyllda. Högsta domstolen kan naturligtvis göra detta under sakprövningen av överklagandet, om den har meddelat prövningstillstånd för detta. Den kan emellertid även göra det redan under prövningen av ansökan om prövningstillstånd, särskilt om den avser att avslå denna. I detta fall är Högsta domstolen, om det påföljande svaret från EG-domstolen inte är förenligt med hovrättens avgörande och det inte är möjligt att återförvisa målet till hovrätten, skyldig att meddela prövningstillstånd för att följa EG-domstolens tolkning, på grund av de skyldigheter som i detta avseende följer av artikel 234 EG och eftersom det i svensk

48. Mot bakgrund av nämnda argument föreslår jag således att den första frågan skall besvaras så, att en nationell domstol vars avgöranden kan överklagas enbart om prövningstillstånd meddelas i princip inte utgör en domstol som dömer i sista instans i den mening som avses i artikel 234 tredje stycket EG.

Den andra frågan

1. Inledning

49. Hovrätten vill, med utgångspunkt i att den är skyldig att begära förhandsavgörande enligt artikel 234 EG tredje stycket i det förevarande fallet, med denna fråga få

klarhet i om den ändå kan underlåta att begära förhandsavgörande om den, såsom i det förevarande fallet, anser att de gemenskapsrättsliga frågor som uppkommit i målet vid den är "klara" och detta trots att de villkor som anges i domen i det ovannämnda målet CILFIT, vilket det är uppenbart att hovrätten hänvisar till, inte är uppfyllda i det förevarande fallet, i synnerhet om frågorna inte faller in under doktrinen om "acte clair" eller "acte éclairé".

2. Parternas argument

50. Endast den danska regeringen och kommissionen har tagit ställning till denna fråga och båda har utnyttjat den omständigheten att denna fråga är allmänt hållen och kortfattad som förevändning för att föreslå en mer eller mindre omfattande översyn av CILFIT-rättspraxisen.

51. Den danska regeringen anser att domstolen av såväl principiella som praktiska skäl bör ändra denna rättspraxis, i ännu högre grad eftersom domen i CILFIT-målet trots allt är nästan 20 år gammal. Den danska regeringen instämmer till fullo i den uppfattning som generaladvokaten Jacobs gav uttryck för i sitt förslag till avgörande i målet Wiener,¹³ i vilket påpekades att gemenskapsrätten har utsträckts till att

omfatta många nya områden och lagstiftningen har ökat avsevärt i omfattning, vilket har lett till en ökning av antalet begäran om förhandsavgörande. Enligt generaladvokaten kan ett ökat antal begäran om förhandsavgörande äventyra kvaliteten och den inbördes konsekvensen och även tillgängligheten hos gemenskapens rättspraxis och därför få en effekt som står i motsats till det mål som eftersträvas genom artikel 234 EG och som består i att säkerställa en enhetlig tillämpning av gemenskapsrätten i hela Europeiska unionen. En begränsning av skyldigheten att begära förhandsavgörande innebär därmed inte nödvändigtvis en fara för rätts-säkerheten, utan kan tvärtom utgöra en fördel i detta hänseende. Härtill kommer att en begränsning av skyldigheten att begära förhandsavgörande kan bidra till att minska domstolens arbetsbörda och förkorta handläggningstiden. Generaladvokaten Jacobs utgick från att domstolens roll enligt artikel 234 EG inte så mycket är att säkerställa att gemenskapsrätten tillämpas korrekt varje gång det uppstår en fråga om denna vid en nationell domstol, utan att den tillämpas enhetligt inom hela gemenskapen, och föreslog att begäran om förhandsavgörande skulle begränsas till fall när det finns "ett verkligt behov av enhetlig rättstillämpning i hela gemenskapen på grund av att frågan har allmänintresse" (punkt 50). Med hänsyn till att de nationella domstolarna har blivit alltmer förtrogna med gemenskapsrätten och att denna nu är föremål för en omfattande och fast rättspraxis, som dessa domstolar självständigt kan använda sig av, är det enligt generaladvokaten Jacobs möjligt att tänka sig en återhållsamhet i fråga om förfarandet för förhandsavgörande, såväl av de nationella domstolarna, eventuellt på grundval av riktlinjer som utarbetats av domstolen, som av domstolen, som skall "vara återhållsam och begränsa sig till mer

13 — Dom av den 20 november 1997 i mål C-338/95 (REG 1997, s. I-6495, punkt 60 i förslaget till avgörande).

allmänna tolkningsfrågor” (punkt 45). Utan att på någon väsentlig punkt ifrågasätta domen i målet CILFIT, drog generaladvokaten slutsatsen att de villkor som anges i den domen ”hänför sig endast till fall då ett hänskjutande verkligen är lämpligt för att uppnå syftet med artikel 177, nämligen när det rör sig om en allmän fråga och när det finns ett verkligt behov av en enhetlig tolkning” (punkt 64).

52. Den danska regeringen har instämt i slutsatserna i detta förslag till avgörande och därvid erinrat om att den diskussionsgrupp som kommissionen tillsatte hösten 1999 för att diskutera framtiden för Europeiska gemenskapernas rättssystem uttalade sig på samma sätt. I sin slutrapport¹⁴ förordade gruppen dels att de nationella domstolarna skall uppmuntras att själva tillämpa gemenskapsrätten, dels att skyldigheten för domstolar som dömer i sista instans att begära förhandsavgörande skall begränsas till fall där ”frågan är av tillräcklig betydelse för gemenskapsrätten” och det efter handläggningen i lägre instans fortfarande föreligger ”rimliga tvivel” om hur frågan skall avgöras. Den danska regeringen anser att domstolen bör låta sig inspireras av diskussionsgruppens kriterier och att de alltför stränga kriterierna i domen i målet CILFIT bör mjukas upp, såväl i allmänhet som i den närmare beskrivningen av dessa kriterier i domen. Detta gäller särskilt påståendet att den nationella domstolen kan avstå från att begära förhandsavgörande om den är övertygad om att den korrekta tolkningen av

gemenskapsrätten är uppenbar och att saken ”är lika uppenbar för domstolarna i de övriga medlemsstaterna och för EG-domstolen” (domen i målet CILFIT, punkt 16). Detta villkor innebär enligt den danska regeringen inte endast att det inte får finnas ”rimligt tvivel”, utan att det inte får finnas något tvivel över huvud taget. Den danska regeringen hänvisar återigen till generaladvokaten Jacobs förslag till avgörande i målet Wiener (punkt 65) och anför att det vore lämpligt om domstolen inte längre använde kriteriet i domen i målet CILFIT att den nationella domstolen måste vara övertygad om att svaret på tolkningsfrågan är uppenbart, även med beaktande av svårigheten att jämföra de olika språkversionerna av en gemenskapsrättslig bestämmelse.

53. Kommissionen har för sin del inte funnit skäl att ifrågasätta de av domstolen fastställda villkoren i domen i målet CILFIT, dock med undantag för kriteriet att tolkningen av gemenskapsrätten skall vara ”så uppenbar” att det inte finns utrymme för något rimligt tvivel. Kommissionen har härvid erinrat om att artikel 104.3 i domstolens rättegångsregler¹⁵ nyligen har ändrats för att domstolen skall kunna avgöra saken genom att meddela ett motiverat beslut, inte enbart, som tidigare, om ”en fråga i en begäran om förhandsavgörande är [uppenbart] identisk med en fråga som domstolen avgjort tidigare”, utan även ”om svaret på en sådan fråga klart kan utläsas av rättspraxis eller inte lämnar

14 — Rapport från diskussionsgruppen om framtiden för Europeiska gemenskapernas rättssystem, januari 2000.

15 — Ändringar i domstolens rättegångsregler av den 16 maj 2000 (EGT L 122, s. 43).

utrymme för rimligt tvivel”. Den omständigheten att det sista villkoret som föreskrivs i artikel 104.3 inte innehåller preciseringen att avsaknaden av rimligt tvivel skall vara ”uppenbar”, som sägs i domen i målet CILFIT, kan uppfattas som en fingervisning om att detta ytterligare villkor inte längre är nödvändigt och att det således är tillräckligt att det inte föreligger ”rimligt tvivel”. Kommissionen har påpekat att erfarenheten dessutom visar att många domstolar är tveksamma till att fastslå att ett förhållande är ”uppenbart” och att kravet på att det skall vara uppenbart att rimligt tvivel inte föreligger därför förefaller nästan omöjligt att uppfylla.

54. Vad beträffar förevarande mål har kommissionen påpekat att undantagen från de principer som stadgas i fördragen måste tolkas restriktivt och att den nationella domstolen inte närmare har redovisat hur ”klart” tolkningen av gemenskapsrätten skall framgå i detta fall. Den nationella domstolen måste i vart fall följa principen att dess svar på frågan inte får lämna utrymme för något rimligt tvivel, med beaktande av de olika språkversionerna, den terminologi och de juridiska begrepp som används samt av gemenskapsrättens syften och utvecklingsstadium. Endast om dessa villkor är uppfyllda får den nationella domstolen underlåta att föra frågan vidare till EG-domstolen och i stället avgöra den på eget ansvar i den mening som avses i domen i målet CILFIT. Uppfattningen att dessa villkor föreligger måste dock motiveras så att det kan göras en objektiv bedömning av dem, så att ändamålen med artikel 234 EG inte äventyras. Kommis-

sionen anser således att den andra frågan bör besvaras nekande, det vill säga att en domstol som dömer i sista instans inte kan underlåta att uppfylla skyldigheten att begära förhandsavgörande om det föreligger något rimligt tvivel om hur frågan skall avgöras och denna bedömning skall ske, med beaktande av de olika autentiska språkversionerna, gemenskapsrättens terminologi, syfte och utvecklingsstadium.

3. Domen i målet CILFIT

55. Innan jag övergår till min bedömning av de olika uppfattningarna på området, anser jag det lämpligt att kort, men mer punktvis, erinra om de begrepp i CILFIT-rättspraxisen som här är relevanta och det sammanhang i vilket denna rättspraxis utformades.

56. Som bekant har denna rättspraxis sitt ursprung i motstridande krav och syftar till att finna en rimlig avvägning mellan dessa, även om det inte har lyckats att slutligt bilägga meningsskiljaktigheterna, vilket bekräftas av detta mål. Å ena sidan underströks, med hänvisning till ovannämnda praktiska krav, att det var nödvändigt att undvika en alltför stor tillströmning av begäran om förhandsavgörande, eventuellt genom att grunda sig på den omständigheten att det genom att begreppet ”fråga” används i artikel 234 EG är underförstått att det föreligger tvivel om tolkningen, eller genom att tillämpa den välkända principen *in claris non fit interpretatio* [när saken är klar krävs ingen tolkning] eller i linje med fransk rättspraxis använda teorin om den så kallade ”acte clair” eller ”acte éclairé”. Å andra sidan har man betonat den grund-

läggande funktionen med artikel 234 EG, nämligen att säkerställa en enhetlig tolkning av gemenskapsrätten, för att varna för risken att eventuella sprickor i förfarandet för begäran om förhandsavgörande skulle kunna leda till en fortlöpande försvagning av hela systemet, på grund av den oundvikliga expansiva tendensen och på grund av risken för varierande tillämpning i praxis.

57. Denna åsiktsskillnad, som framgick tydligt redan under de första åren som EG-fördraget tillämpades, mildrades med tiden och aktualiserades i praxis igen först med domen i målet CILFIT. Detta betyder inte att allt gick i rätt riktning under mellantiden. Tvärtom var rättspraxis vid de nationella domstolarna långt ifrån likriktad och i vissa fall åsidosattes skyldigheten enligt artikel 234 EG tredje stycket på uppseendeväckande sätt. Även domstolen föreföll i sin tur med tiden mildra sin ursprungliga, fullständigt rigida, inställning, av ett antal skäl som det inte finns anledning att här gå in på annat än för att ange att ett av dessa skäl, men inte det enda, var den snabba och ständiga ökningen av antalet begäran om förhandsavgörande och att de blev alltmer komplicerade. Vidare bidrog uppfattningen att artikel 234 EG inte innebar att EG-domstolen var överordnad, utan utgjorde ett samarbete mellan EG-domstolen och de nationella domstolarna — en uppfattning som först föreföll oklar och därefter förspårades alltmer i gemenskapens rättspraxis, där samarbetet ansågs vara ett verkligt ömsesidigt samarbete och betecknande för hela systemet — i sin tur till att skyldigheten att begära förhandsavgörande

ansågs vara mindre mekanisk och automatisk till sin natur, vilket således med nödvändighet också ledde till att de nationella domstolarna fick en mer aktiv och engagerad roll, även om de dömde i sista instans.

58. Det är i detta sammanhang och mot denna bakgrund som domen i målet CILFIT tillkom. Genom denna dom har domstolen således först och främst försökt tillgodose behovet av att förhindra att förhandsavgörande begärs i onödan, vilket annars skulle kunna bli orimligt betygande för domstolens verksamhet och äventyra det effektiva fullgörandet av dess uppgift enligt artikel 234 EG. I detta syfte har det ansetts lämpligt att, trots den strikta formuleringen i tredje stycket i bestämmelsen, medge de nationella domstolarna i sista instans ett visst utrymme för fri bedömning vid avgörandet av om det faktiskt är nödvändigt att begära förhandsavgörande. Som jag redan har påpekat har således domstolen medgett att dessa domstolar inte behöver begära förhandsavgörande i en gemenskapsrättslig fråga när de finner att "den uppkomna frågan saknar relevans, att den ifrågavarande gemenskapsrättsliga bestämmelsen redan har blivit föremål för en tolkning från EG-domstolens sida"¹⁶ eller att den korrekta tolk-

16 — I detta avseende har domstolen redan fastslagit att "även om artikel 177 sista stycket utan någon inskränkning tvingar nationella domstolar mot vars avgöranden det inte finns något rättsmedel enligt nationell lagstiftning att till EG-domstolen överlämna varje tolkningsfråga som uppkommit vid dessa domstolar, kan grunden för denna skyldighet bortfalla genom verkan av den tolkning som EG-domstolen gjort med stöd av artikel 177 och skyldigheten på så sätt förlora sitt innehåll. Så är särskilt fallet när den fråga som uppkommit är praktiskt taget likalydande med en fråga som redan har varit föremål för ett förhandsavgörande i ett liknande fall" (dom av den 27 mars 1963 i de förenade målen 28/62—30/62, Da Costa, REG 1963, s. 59; svensk specialutgåva, volym 1, s. 171). Se även domen i det ovannämnda målet Parfums Christian Dior, punkt 29.

ningen av gemenskapsrätten är så uppenbar att det inte finns utrymme för något rimligt tvivel”.¹⁷

59. Det är emellertid just med hänvisning till det sistnämnda villkoret som domstolen har infört ett antal försiktighetsåtgärder, avsedda att begränsa utrymmet för fri bedömning för de nationella domstolarna och att således, trots de möjligheter som domen i målet CILFIT öppnade, tillvarata det grundläggande ändamålet med artikel 234 EG, nämligen att säkerställa att gemenskapsrätten tolkas och tillämpas på ett enhetligt sätt i alla medlemsstaterna och närmare bestämt, vad beträffar tredje stycket i bestämmelsen, att ”hindra att det inom gemenskapen uppkommer skillnader i rättspraxis i gemenskapsrättsliga frågor”.¹⁸ Domstolen medgav att ”den korrekta tillämpningen av gemenskapsrätten [kan] vara så uppenbar att det inte finns utrymme för något rimligt tvivel om hur frågan skall avgöras”. Samtidigt påpekade den att ”[i]nnan den nationella domstolen drar den slutsatsen att så är fallet, måste den vara övertygad om att saken är lika uppenbar för domstolarna i de övriga medlemsstaterna och för EG-domstolen” (punkt 16). ”Huruvida ett sådant fall föreligger skall [dessutom] bedömas med beaktande av gemenskapsrättens särdrag, de särskilda svårigheter som dess tolkning medför samt risken för skiljaktigheter i rättspraxis inom gemenskapen” (punkt 21). I synnerhet ”skall hänsyn tas till att gemenskapsrättens bestämmelser är avfattade på flera språk och att de olika språkversionerna är lika giltiga. En tolkning av en gemenskapsrättslig bestämmelse kräver följaktligen en jämförelse av de olika språkversionerna. Vidare skall det, även

om de olika språkversionerna helt överensstämmer med varandra, beaktas att gemenskapsrätten använder en egen, särskild terminologi. Det understryks dessutom att de rättsliga begreppen inte nödvändigtvis har samma innehåll i gemenskapsrätten och i de olika nationella rättsordningarna. Slutligen måste varje gemenskapsrättslig bestämmelse sättas in i sitt sammanhang och tolkas mot bakgrund av gemenskapsrätten som helhet, med hänsyn tagen till gemenskapsrättens syften och dess utvecklingsstadium vid den tidpunkt då den ifrågavarande bestämmelsen skall tillämpas” (punkterna 18—20).

Bedömning

60. För att återkomma till målet vid den nationella domstolen vill jag upprepa att det faktum att beslutet om hänskjutande är så kortfattat på denna punkt inte gör det lättare att exakt förstå den fråga som har ställts av hovrätten. Det framgår emellertid klart av målet vid den nationella domstolen att hovrätten av de tre villkor som anges i domen i målet CILFIT avser det tredje, även om det råder viss oklarhet på den punkten. Frågan om tolkningen av artikel 45.1 i förordning nr 918/83 är nämligen otvivelaktigt relevant för att avgöra målet vid den svenska domstolen och dessutom finns det inte någon rätts-

17 — Domen i det ovannämnda målet CILFIT, punkt 21.

18 — Domen i det ovannämnda målet CILFIT, punkt 7.

praxis vid EG-domstolen avseende bestämmelsen i fråga.¹⁹

61. Därmed är dock frågan ingalunda avgjord, eftersom hovrätten i själva verket vill ha klarhet i om det föreligger någon skyldighet att begära förhandsavgörande av domstolen enligt artikel 234 tredje stycket EG avseende en gemenskapsrättslig fråga som är "klar", varvid den emellertid är noga med att påpeka att detta fall inte ingår bland de fall — såsom exempelvis i fråga om "acte clair" — i vilka en domstol som dömer i sista instans, med stöd av domstolens rättspraxis, kan avhålla sig från att begära förhandsavgörande. Det är således uppenbart att det är målet CILFIT som avses och ändå skiljer sig det fall som avses av hovrätten enligt vad den själv säger från det fall som behandlas just i målet CILFIT, där svaret på frågan "är så uppenbar[t] att det inte finns utrymme för något rimligt tvivel om hur frågan skall avgöras". Det gäller nämligen här helt enkelt en fråga där det framstår som "klart" hur den skall avgöras.

62. Jag bortser för närvarande från kommissionens i och för sig riktiga påpekanden om att frågan är extremt allmänt hållen och att den helt saknar motivering. Jag bortser även från den omständigheten att, såsom vi skall se nedan, de frågor angående själva

saken som ställs i beslutet om hänskjutande faktiskt inte förefaller så "klara" som påstås i beslutet. Det jag vill understryka är att hovrätten förefaller föreslå ett slags ytterligare utveckling eller precisering av det tredje villkor som uppställts i målet CILFIT och framlägga en mer begränsad och i mitt tycke mer "subjektiv" version av detta, eftersom den grundas enbart på den nationella domstolens övertygelse att den är i stånd att självständigt tolka en bestämmelse, med hänsyn till att tolkningen av denna inte innebär någon svårighet, utan framstår som "klar".

63. Redan dessa synpunkter är tillräckliga för att visa att ett eventuellt jakande svar på frågan skulle föranleda stora betänkligheter. Dessa betänkligheter beror generellt sett på att ett sådant svar skulle leda till en avsevärd utvidgning av området för den nationella domstolens fria bedömning och följaktligen till att ytterligare inskränka omfattningen av den skyldighet att begära förhandsavgörande som föreskrivs för domstolar som dömer i sista instans i tredje stycket i artikel 234 EG. Betänkligheterna beror dock mer specifikt på att det härigenom helt godtyckligt skulle införas osäkra och subjektiva element och, således, skapas förvirring vid tillämpningen av denna bestämmelse.

64. För att förklara dessa betänkligheter, vilka därigenom ytterligare förstärks, anser jag det lämpligt att erinra om att principen med obligatorisk begäran om förhandsavgörande för domstolar som dömer i sista instans inte har uppkommit genom ett plötsligt val av domstolen, utan har en

19 — Domstolen har hittills uttalat sig om tolkningen av förordning nr 918/83 i dom av den 3 december 1998 i mål C-247/97, Schoonbroodt (REG 1998, s. I-8095), angående begreppet standardtankar, och i dom av den 15 juni 1999 i mål C-394/97, Heinonen (REG 1999, s. I-3599), angående restriktioner för import av alkoholhaltiga drycker på grund av residens längd.

precis och formell grund direkt i fördraget och således, på grund av sina ändamål och sina följder, utgör en av de grundläggande och mer utmärkande principerna, jag skulle nästan vilja säga en strukturell princip, i gemenskapens rättsordning. Det säger sig därför självt att alla eventuella undantag från denna princip skall tolkas restriktivt. Just på grundval av denna uppfattning har det för övrigt nyligen påpekats att det efter domen i målet CILFIT vore svårt för domstolen att ytterligare mjuka upp den ifrågasvarande principen och samtidigt vara trogen lydelsen och andemeningen i fördraget.²⁰

65. Bortsett från att det i det förevarande fallet inte är klart vilken innebörd och omfattning det ytterligare undantaget från principen skulle ha, måste jag säga att ett sådant undantag varken förefaller ändamålsenligt eller nödvändigt, utan tvärtom klart framstår som förenat med ett flertal risker. Avsikten med domen i målet CILFIT var nämligen att erbjuda en sammanhängande och förnuftig samling anvisningar ägnade att vägleda de nationella domstolarna på ett rimligt och balanserat sätt. Jag tror visserligen inte att domstolen därmed ansåg sig ha fastslagit säkra och definitiva, för att inte säga ofelbara, kriterier för att definiera skyldigheten enligt artikel 234 tredje stycket EG. Trots denna rättspraxis ligger det nämligen i problemets natur att sådana lösningar är uteslutna, eftersom till-

lämpningen av bestämmelsen i praktiken objektivt sett ger utrymme för ”elasticitet” — det kan inte heller förhålla sig på annat sätt — och således lämnar visst utrymme att kunna undgå skyldigheten att begära förhandsavgörande, utan att domstolarna önskar detta. Att detta inte alltid framkommer eller får allvarliga konsekvenser betyder inte att allt fungerar väl i praktiken, utan beror snarare på att det ibland inte upptäcks att skyldigheten inte har uppfyllts eller att detta är av mindre betydelse. Framför allt beror det dock på att det saknas en effektiv mekanism för kontroll och reaktion eller på att den befintliga mekanismen är av rent teoretisk karaktär, som i det förevarande fallet. Det är nämligen välkänt att kommissionen (och inte endast denna) med rätta anser att talan om fördragsbrott enligt artikel 226 EG i dessa fall knappast är användbar och ännu mindre är lämplig. Problemet föreligger dock som sagts tidigare, och då och då aktualiseras det på uppseendeväckande sätt.²¹ Just de objektiva svårigheter vilka redan tillämpningen av domen i målet CILFIT i sig innebär, bör tala emot att införa ytterligare element av osäkerhet och tvetydighet på området och talar framför allt emot att övergå från en tolkningspraxis som grundas på bedömningskriterier som i möjligaste mån är objektiva till en annan som ger utrymme för subjektiva, för att inte säga godtyckliga, bedömningar från de nationella domstolarnas sida. Jag anser mig inte dramatisera om jag anmärker att man annars skulle bereda väg för en fortlöpande upplösning av gemenskapsrättens enhet och enhetlighet och slutligen av dess företrädare.

20 — Se Edward, D., Reform of article 234 procedure: the limits of the possible, i O’Keeffe, D., (red.), *Judicial Review in European Union Law*, Liber Amicorum Slynn 119—142 (2000), Haag, s. 123.

21 — Se exempelvis senast beslut av den 9 januari 2001, 1 BvR 1036/99, varigenom Bundesverfassungsgericht, även om den tolkade skyldigheten enligt artikel 234 tredje stycket EG ganska generöst, ändå upphävde en dom av Bundesverwaltungsgericht, vilken, trots att den var en domstol som dömer i sista instans, hade underlåtit att begära förhandsavgörande från EG-domstolen avseende en gemenskapsrättslig fråga (se *Juristenzeitung* 2001, s. 923—924).

66. När detta är sagt skulle jag anse mig ha slutfört min bedömning, om det inte vore nödvändigt att ägna några ord åt de argument som Danmark, men i viss mån även kommissionen, har framlagt om att det är nödvändigt med en översyn av CILFIT-rättspraxisen. Såsom jag tidigare ingående har beskrivit har denna regering nämligen i sin inlägga hänvisat till de farhågor som har uttryckts av generaladvokaten Jacobs och som har upprepats i den ovannämnda rapporten från diskussionsgruppen om framtiden för Europeiska gemenskapernas rättssystem och öppet krävt en uppmjukning av kriterierna i domen i målet CILFIT, vilka denna regering anser vara alltför strikta och således inte lämpade att förhindra ett alltför stort antal begäran om förhandsavgörande. I synnerhet har denna regering föreslagit att den skyldighet som föreskrivs i artikel 234 EG för domstolar som dömer i sista instans skall begränsas till de fall i vilka "frågan är av tillräcklig betydelse för gemenskapsrätten och om det fortfarande föreligger rimliga tvivel om hur den skall avgöras".

67. Jag avser inte att i princip bestrida det välgrundade i de farhågor som ligger till grund för förslagen i fråga och inte heller att vissa av dessa förslag är ändamålsenliga, i första hand de som gäller domstolar som inte dömer i sista instans (jag tänker exempelvis på behovet av att uppmuntra dessa domstolar att visa återhållsamhet med att begära förhandsavgörande). Jag skulle emellertid först och främst vilja erinra om att efter förslagen i fråga har de ovannämnda (punkt 53) viktiga ändringarna av domstolens rättegångsregler ägt rum. Dessa ändringar går åtminstone delvis

ut på att just bemöta dessa farhågor, eftersom de gör det möjligt att genom enklare och snabbare förfaranden lösa ett antal frågor som så att säga är mindre problematiska. Detta har redan visat sig i rättspraxis.

68. Jag anser vidare att dessa farhågor inte heller skall överdrivas, särskilt om hänsyn tas till det större sammanhanget och till de problem som nästan alla moderna domstolar ställs inför. Det totala antalet begäran om förhandsavgörande är nämligen ännu begränsat i förhållande till det stora och växande antalet mål i i vilka de nationella domstolarna har att avgöra en gemenskapsrättslig fråga och i ännu högre grad om man tänker på det stora antal domstolar som har befogenhet att begära förhandsavgörande och det stora antal mål som inleds vid dem. Jag anser dock att dessa farhågor inte hör till saken när det, såsom i detta fall, gäller domstolar som dömer i sista instans, eftersom antalet begäran om förhandsavgörande från dessa domstolar alltid har varit och fortfarande är mycket begränsat, såväl i absoluta tal som i procent av det totala antalet begäran om förhandsavgörande.²²

69. Jag anser således att de nämnda farhågorna inte kan bemötas på detta sätt och att de fördelar som kan följa av detta verkligen är alltför anspråkslösa för att, om

22 — Det är tillräckligt att erinra om under att åren 1960—2000 utgjorde antalet begäran om förhandsavgörande från domstolar som dömer i sista instans något mer än en fjärdedel av det totala antalet (1 173 av 4 381).

det nu vore möjligt eller önskvärt, rättfärdiga de negativa följderna av och riskerna med nämnda förslag. Det är tillräckligt att nämna risken att det blir ännu svårare för de berörda parterna att erhålla ett beslut om hänskjutande från domstolar vilka enligt vad erfarenheten visar inte är särskilt benägna att framställa en sådan begäran och vilka i praktiken redan har (eller har skaffat sig) ett tillräckligt handlingsutrymme. Detta skulle inte endast hota att begränsa den enskildes skydd i domstol, utan skulle oundvikligen få konsekvenser för den enhetliga tolkningen och tillämpningen av gemenskapsrätten. Domstolen har emellertid flera gånger erinrat om att systemet med förhandsavgörande utgör den verkliga grundstenen för upprätthållandet av den gemenskapsrättsliga karaktären av den rätt som införts genom fördragen, eftersom detta system säkerställer rättens enhetlighet och möjliggör att rätten får samma verkningar i hela unionen och samtidigt garanterar ett effektivt skydd i domstol för den enskilde. Det kan då hända att domstolen ställs inför eller kommer att ställas inför problem på grund av tillströmningen av begäran om förhandsavgörande. Jag är emellertid övertygad om att man inte kan ge företräde åt praktiska hänsyn av tillfällig art, även om de är legitima och förståeliga, på bekostnad av principerna och konsekvensen i systemet och ännu mindre på bekostnad av att domstolen skulle underlåta att ta det ansvar som den tilldelas i fördraget.²³

70. De allmänna betänkligheter som jag nu har redogjort för ökar ytterligare när man

23 — Se exempelvis "Domstolens redogörelse för vissa aspekter på tillämpningen av fördraget om Europeiska unionen", Luxemburg, maj 1995, s. 6.

övergår till att granska de ifrågavarande förslagen i sitt sammanhang. Ett kriterium som grundas på att den gemenskapsrättsliga tolkningsfrågan är av "tillräcklig betydelse" anser jag nämligen, såsom för övrigt dess förespråkare åtminstone delvis medger, vara så vagt och osäkert att det bara är alltför lätt att föreställa sig risken för återkommande tvister och framför allt för att de nationella domstolarna lämnas ett alltför stort utrymme för fri bedömning (och jag vill erinra om att det här är fråga om domstolar som dömer i sista instans). Jag måste tillägga att jag även har svårt att förstå det som enligt min mening är det viktigaste skälet till detta förslag, det vill säga föreställningen att det inte ankommer på EG-domstolen att säkerställa att gemenskapsrätten tillämpas korrekt i enskilda mål, utan endast att denna tillämpas enhetligt. Jag frågar mig nämligen om det är möjligt att skilja på de två aspekterna, det vill säga korrekt tillämpning och enhetlig tolkning, och om det följaktligen är möjligt att tänka sig en korrekt tillämpning av gemenskapsrätten i ett konkret fall, utan att det i förekommande fall först har skett en enhetlig tolkning av denna.

71. Jag finner emellertid inte heller det andra förslaget som har framförts på området övertygande, nämligen att skyldigheten att begära förhandsavgörande bortfaller enbart i fall då avgörandet av den gemenskapsrättsliga frågan inte föranleder "rimliga tvivel" och utan att det samtidigt är nödvändigt, såsom fastslås i domen i målet CILFIT, att avgörandet är "uppenbart". Jag skulle i det avseendet först och främst vilja klargöra att detta uppenbarhetskrav inte utgör ett ytterligare villkor, ett slags tilläggsrekvisit som EG-

domstolen kräver skall vara uppfyllt för att den nationella domstolen inte skall vara skyldig att begära förhandsavgörande. Det är däremot fråga om en specificering av begreppet "rimliga tvivel", avsedd att framhäva inte enbart att sådana tvivel verkligen skall föreligga, utan att de inte skall vara rent subjektiva. Det är således fråga om en precisering vilken, på samma sätt som jämförelsen av olika språkversioner av texterna, som jag snart skall komma till, skall mana till särskild försiktighet för den nationella domstolen innan denna utsluter att det föreligger några rimliga tvivel. Om uttrycket "så uppenbar" i ovan nämnda dom skulle utslutas, skulle således inte tvivlen bli mer "rimliga", utan det skulle enbart leda till en högre grad av subjektivitet och skönsräddighet.²⁴ Just detta anser jag emellertid bli resultatet av förslaget i fråga — oavsett förespråkarnas avsikter härmed. För övrigt anser jag inte att det är ändamålsenligt att inleda en lexikalisk strid i en situation där domstolar som dömer i sista instans enligt domen i målet CILFIT redan har medgettts ett inte obetydligt utrymme för fri bedömning.

72. Jag har redan flera gånger tidigare anført att detta utrymme redan är tillräckligt stort och att det är riskabelt att utöka det ytterligare. Vad jag här skulle vilja understryka är att den ovan nämnda diskussionsgruppens uppdragsgivare, nämli-

gen Europeiska gemenskapernas kommission, då gjorde samma bedömning, trots att den har intagit en mer liberal inställning i det förevarande målet. Kommissionen anförde nämligen att fördelarna med förslagen i fråga är mycket begränsade vad beträffar domstolens arbetsbörda, samtidigt som hotet mot en enhetlig tillämpning av gemenskapsrätten är påtagligt, i synnerhet med tanke på utvidgningen av unionen, och kommissionen drog således slutsatsen att den nuvarande lydelsen av artikel 234 tredje stycket EG bör bibehållas. Detta är som bekant just vad som har skett i det fördrag som undertecknades i Nice den 26 februari förra året.²⁵

73. I det förevarande målet instämmer däremot, som sagts tidigare, kommissionen i att CILFIT-rättspraxisen bör mildras vad beträffar frågan huruvida det är uppenbart att det inte föreligger rimligt tvivel, bland annat med stöd av de ändringar som nyligen skett av artikel 104.3 i domstolens rättegångsregler, vilken bestämmelse reglerar de fall i vilka domstolen har befogenhet

24 — Jag erinrar om att generaladvokaten Capotorti redan i förslaget till avgörande i det ovan nämnda målet 283/81, CILFIT, punkt 7, varnade för att det "är uppenbart att om det skulle anses att skyldighet att hänskjuta föreligger enbart om det finns rimligt tvivel om tolkningen, skulle det införas ett subjektivt och osäkert element. Detta skulle kunna hindra förfarandet enligt artikel 177 från att nå sitt mål".

25 — I kommissionens kompletterande bidrag till regeringskonferensen om institutionella reformer — Reform av gemenskapsdomstolarna, av den 1 mars 2000, KOM (2000) 109 slutlig, s. 5, står följande att läsa: "Kommissionen anser det olämpligt att mjuka upp skyldigheten för domstolar som dömer i sista instans att begära förhandsavgörande, en skyldighet som nu är inskriven i artikel 234 tredje stycket i fördraget. En sådan uppjukning skulle innebära att dessa domstolar måste vända sig till EG-domstolen endast om frågan är av tillräcklig betydelse för gemenskapsrätten och om det efter prövningen i lägre instans kvarstår rimligt tvivel om svaret på frågan. Kommissionen anser att fördelarna — i form av minskad arbetsbörda för EG-domstolen — med en sådan uppjukning av skyldigheten att begära förhandsavgörande skulle vara mycket liten, samtidigt som hotet mot en enhetlig tillämpning av gemenskapsrätten skulle vara påtagligt, i synnerhet med tanke på utvidgningen. Kommissionen anser det därför nödvändigt att behålla den nuvarande lydelsen av artikel 234 tredje stycket i fördraget. Naturligtvis skall den flexibla tolkning som EG-domstolen givit åt denna bestämmelse i praxis även fortsättningsvis gälla".

att avgöra saken redan genom att meddela ett motiverat beslut avseende en tolkningsfråga (se ovan, punkt 53). Kommissionen har särskilt understrukit att denna befogenhet även kan användas av domstolen om "svaret på en sådan fråga klart kan utläsas av rättspraxis eller inte lämnar utrymme för rimligt tvivel". Således kan den omständigheten att formuleringen i domen i målet CILFIT — och särskilt den punkt i vilken det understryks att den korrekta tolkningen av gemenskapsrätten skall "vara så uppenbar" att det inte finns utrymme för något rimligt tvivel — inte återges fullständigt i det sistnämnda stycket, tala för förslaget att ge den nationella domstolen ett större utrymme för fri bedömning.

74. Jag vill emellertid påpeka att jag, utan att göra en analys av ordalydelsen i de nämnda ändringarna, inte kan förstå sambandet mellan detta förslag och den nya formuleringen av artikel 104.3 i rättegångsreglerna. I det första fallet är det nämligen så att säga fråga om beskaffenheten av och grunden för den nationella domstolens tvivel vad beträffar en gemenskapsrättslig fråga för att avgöra om denna fråga skall ställas till domstolen eller ej. I det andra fallet är det däremot fråga om de tvivel som svaret på frågan eventuellt kan förorsaka EG-domstolen när det gäller att välja för-

farande för att besvara den.²⁶ Det är således uppenbart att förutsättningarna för och syftet med artikel 234 tredje stycket EG och artikel 104.3 i rättegångsreglerna är och måste vara helt olika och att den ena följaktligen inte kan åberopas till stöd för den andra.

75. Jag anser slutligen att även den andra anmärkning som den danska regeringen framlagt avseende domen i målet CILFIT skall förkastas, särskilt i den del denna regering kräver att den nationella domstolen skall vara övertygad om att det är uppenbart hur tolkningsfrågan skall besvaras, även med beaktande av svårigheten att jämföra de olika språkversionerna av en gemenskapsrättslig bestämmelse. Såsom sagts, anser jag nämligen att det här inte är fråga om att domstolen har uppställt ett ytterligare villkor, utan att den har understrukit att den nationella domstolen måste vara särskilt försiktig innan den utesluter att det föreligger några rimliga tvivel. Jag anser således att det som domstolen kräver inte så mycket är att den nationella domstolen varje gång jämför de olika språkversionerna av en bestämmelse, utan att den beaktar att detta är en bestämmelse som medför samma rättsverkningar i alla dessa versioner och att den således, innan den tar en tolkning för given, skall vara säker på att det inte enbart är på grund av skäl som har att göra med lydelsen av bestämmelsen

26 — Att bestämmelsen i fråga riktar sig till domstolen och enbart avser dess specifika behov bekräftas för övrigt, om det nu skulle behövas, av att det i denna bestämmelse, till skillnad från i domen i målet CILFIT, inte finns någon hänvisning till villkoret att tolkningsfrågan skall vara relevant för föremålet för målet. Detta villkor skall i princip bedömas av den nationella domstolen (se domen i det ovannämnda målet CILFIT, punkt 10, dom av den 27 juni 1991 i mål C-348/89, Mecanarte, REG 1991, s. I-3277, punkt 47).

som denna tolkning framstår som säker. Jag anser att även det ovannämnda förslaget till avgörande av generaladvokaten Jacobs talar för detta, även om det har återopats av den danska regeringen till stöd för dess uppfattning. I detta förslag fastslås just att hänvisningen i domen i målet CILFIT, till det faktum att det finns flera språkversioner, ”skulle... snarare betraktas som en *nödvändig försiktighetsåtgärd* mot att inta en alltför bokstavig hållning vid tolkningen av gemenskapsrättsliga bestämmelser och som ett inskräpande av ståndpunkten att de skall tolkas med hänsyn till sitt sammanhang och syfte, såsom uttalas i inledningen, snarare än enligt endast ordalydelsen”.²⁷ För min del vill jag tillägga att jämförelsen mellan olika språkversioner är en tolkningsmetod som bör vara självklar vad beträffar alla bestämmelser som avfattats på flera språk, såväl om de är statliga (i flerspråkiga stater) som om de är gemenskapsrättsliga eller internationella.

76. Jag vill således föreslå att den andra frågan skall besvaras på så sätt att artikel 234 tredje stycket EG skall tolkas så, att en nationell domstol, mot vars avgöranden det inte finns något rättsmedel enligt nationell lagstiftning, är skyldig att föra en gemenskapsrättslig fråga vidare till EG-domstolen, även om den anser att det framstår som klart hur frågan skall besvaras, för så vitt den inte har funnit att den uppkomna frågan saknar relevans, att den ifrågasvarande gemenskapsrättsliga bestämmelsen redan har blivit föremål för en tolkning från EG-domstolens sida eller att den korrekta tolkningen av gemenskapsrätten är så uppenbar att det inte finns utrymme för något rimligt tvivel, och den

skall därvid beakta gemenskapsrättens särdrag, de särskilda svårigheter som dess tolkning är förenad med och risken för att det uppstår skillnader i rättspraxis inom gemenskapen.

Den tredje frågan

77. Hovrätten har ställt den tredje frågan för att få klarhet i vilka bedömningskriterier som skall beaktas för att avgöra i vilka fall import av varor som ingår i det personliga bagaget hos resenärer som kommer från ett tredje land kan anses vara av icke-kommersiell natur i den mening som avses i artikel 45.1 i förordning nr 918/83. Hovrätten har i synnerhet frågat om denna bestämmelse innebär att varornas art och kvantitet objektivt sett inte bör ge anledning till tvivel om importens natur eller om man även får ta hänsyn till den enskilda individens levnadsmönster och vanor.

78. Den finska regeringen har erinrat om att enligt artikel 45 i förordning nr 918/83 är de varor som inte räknas upp i artikel 46 i denna förordning befriade från tull endast upp till ett visst värde. Upp till detta värde (175 ecu per resenär), som fastställs i

27 — Förslag till avgörande i mål C-338/95 (REG 1997, s. I-6495), punkt 65. Min kursivering.

artikel 47 i förordningen, är det följaktligen möjligt att såsom personligt bagage importera en avsevärd kvantitet varor som var och en är av ringa ekonomiskt värde. För att emellertid också i detta fall kunna fastställa huruvida systemet med tullbefrielse är tillämpligt, är det nödvändigt att avgöra om importen är av kommersiell natur eller om varorna är avsedda för resenärens och hans familjs personliga bruk. Därvid skall i varje enskilt fall tas i beaktande, inte så mycket de importerade varornas art och kvantitet som resenärens levnadsmönster och vanor, eftersom det är i förhållande till dessa som det skall avgöras om importen är av kommersiell natur eller ej.

79. Den svenska regeringen anser i sin tur att för att bedöma om importen är av icke-kommersiell natur i den mening som avses i artikel 45.2 b i förordning nr 918/83 skall samtliga omständigheter i det förevarande fallet beaktas och således såväl de importerade varornas art och kvantitet som resenärens ekonomiska och personliga förhållanden. Dessutom skall importen vara av tillfällig natur.

80. Vad slutligen gäller kommissionen anser även den att artikel 45 i förordning nr 918/83 inte innehåller något som gör att man kan dra slutsatsen att varornas art och kvantitet är avgörande för att bedöma om importen är av kommersiell natur eller ej. Kommissionen anser således att det strider mot gemenskapsrätten att för en särskild typ av varor fastställa en bestämd kvantitet,

utöver vilken tullbefrielse inte kan beviljas. De nationella myndigheterna måste tvärtom från fall till fall bedöma de villkor som i förordningen föreskrivs för beviljande av tullbefrielse.

81. Såsom sagts tidigare skall enligt artikel 45.1 i förordning nr 918/83 befrielse från importtullar, om inte annat följer av artiklarna 46—49, beviljas varor som ingår i det personliga bagaget hos resenärer som kommer från ett tredje land, under förutsättning att denna import är av icke-kommersiell natur. För att denna förmån skall åtnjutas, måste således två villkor samtidigt vara uppfyllda: varorna skall ingå i resenärens personliga bagage och importen skall vara av icke-kommersiell natur. Gränserna för import av varor med tullbefrielse föreskrivs sedan i artiklarna 46 och 47. Medan tullbefrielse enligt artikel 46 för varje resenär är begränsad till vissa kvantiteter vad beträffar vissa kategorier av varor — tobaksvaror, alkoholhaltiga drycker, parfym och läkemedel — hänvisas i artikel 47, vad beträffar andra varor, till varornas sammanlagda värde, varvid gränsen fastställs till 175 ecu per resenär. Av detta följer att inom denna gräns, och om de två villkor som anges i artikel 45.1 är uppfyllda, kan det inte a priori uteslutas att det är möjligt att importera en avsevärd kvantitet varor som var och en är av ringa ekonomiskt värde.

82. I förevarande mål vill den hänskjutande domstolen veta i vad mån, inom ramen för

ovannämnda tullbefrielse, varornas art och kvantitet inverkar på bedömningen av importens natur. Jag anser att man härvid bör utgå från artikel 45.2 b, enligt vilken import anses vara av icke-kommersiell natur om den är av tillfällig natur och består av varor som är avsedda för resenärens och hans familjs personliga bruk eller av varor som är avsedda som gåvor, varvid varornas art och kvantitet inte bör ge anledning till tvivel om att de importeras för icke-kommersiella ändamål. I denna bestämmelse hänvisas således till en helhet av objektiva och subjektiva omständigheter. Bland de förstnämnda ingår att importen är av tillfällig natur samt varornas art och kvantitet. Bland de sistnämnda ingår att varorna är avsedda för resenärens och hans familjs personliga bruk och att importen inte sker i kommersiellt syfte.

83. Mot bakgrund härav vill jag påstå att det i artikel 45 i förordning nr 918/83 inte finns något som tyder på att varornas art och kvantitet är omständigheter som i sig är avgörande vid bedömningen av om import är av kommersiell natur eller ej. Om detta hade varit fallet, skulle gemenskapslagstiftaren ha angett en kvantitativ gräns för import av varor, i stället för en värdegräns. Det kan förvisso inte uteslutas att varornas art och kvantitet i vissa fall kan leda till misstankar om att importen sker i kommersiellt syfte. Detta konstaterande kan dock inte i sig leda till en absolut presumtion om att importen är av kommersiell natur, i ännu högre grad eftersom varornas art och kvantitet i artikel 45.2 b

enbart nämns som tecken på att importen möjligen sker i kommersiellt syfte.

84. Jag anser i stället, liksom nästan alla de parter som har uttalat sig på denna punkt, att alla de kriterier som anges i den ifrågavarande bestämmelsen skall beaktas i detta sammanhang, således även dem som är av subjektiv karaktär, det vill säga att varorna är avsedda för resenärens och hans familjs personliga bruk och att importen inte sker i kommersiellt syfte. Jag anser med andra ord att det skall göras en bedömning av de konkreta omständigheterna i varje enskilt fall och i synnerhet, när det gäller att bedöma frågan om varorna är avsedda för resenärens och hans familjs personliga bruk, att det skall tas hänsyn till resenärens levnadsmönster och vanor.

85. Jag föreslår följaktligen att den hänskjutande domstolens fråga skall besvaras med att artikel 45.1 i förordning nr 918/83 skall tolkas så, att om varornas art och kvantitet gör att det uppkommer tvivel vad beträffar syftet med importen, skall dess icke-kommersiella natur bedömas från fall till fall, genom en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet, varvid det skall tas hänsyn till om importen är av tillfällig natur, till om varorna är avsedda för resenärens och hans familjs personliga bruk, och således till dennes levnadsmönster och vanor, samt till att resenären inte har kommersiella avsikter.

Den fjärde frågan

86. Genom den fjärde frågan vill den svenska domstolen veta vilken rättslig betydelse nationella myndighetsföreskrifter har vari anges hur stor tullfri kvantitet av en viss vara — på vilken rådets förordning nr 918/83 är tillämplig — som normalt skall medges.

87. I det avseendet har den finska regeringen erinrat om att syftet med förordning nr 918/83 är att upprätta ett system med tullbefrielse som skall tillämpas enhetligt inom hela gemenskapen. I förordningen har medlemsstaterna emellertid inte getts befogenhet att föreskriva närmare kvantitetsmässiga begränsningar eller absoluta presumtioner som inte kan motbevisas för vissa varor. Sådana nationella bestämmelser strider mot gemenskapsrätten, medan detta inte är fallet med rättsakter som inte är bindande och innehåller rekommendationer för tullmyndigheterna, i vilka fastställs vägledande kvantiteter och importen presumeras vara av icke-kommersiell natur om den inte uppnår dessa.

88. Den svenska regeringen har för sin del förklarat att tullmyndigheternas bestämmelser, att som tullfri kvantitet vad gäller privat införsel av ris normalt skall medges 20 kg per person, inte är av tvingande

natur, utan enbart är en rekommendation vars syfte är att tulltjänstemännen inte i varje enskilt fall skall behöva bedöma om villkoren för beviljande av tullbefrielse är uppfyllda. Till stöd för sin uppfattning har den svenska regeringen erinrat om domstolens rättspraxis, i vilken, med avseende på frågor om avgifter och beviljande av tullbefrielse, det har fastslagits att medlemsstaterna på detta område enbart har den begränsade behörighet som medges enligt de relevanta gemenskapsrättsakterna (i det förevarande fallet direktiv 69/169,²⁸ i vilket — på samma sätt som i förordning nr 918/83 som här skall tolkas — det inte föreskrivs någon befogenhet att fastställa kvantitativa gränser för varor som inte uttryckligen anges i denna). På grundval av detta har domstolen ansett att en nationell bestämmelse var rättsstridig, genom vilken det hade fastställts en kvantitativ gräns för beviljande av tullbefrielse för vissa varor på sådant sätt att det förelåg en absolut presumtion, som inte kunde motbevisas, om att importen var av kommersiell natur.²⁹ Av denna rättspraxis har den svenska regeringen således *e contrario* härlett att medlemsstaterna kan anta bestämmelser som inte är bindande, i vilka det fastställs vilka kvantiteter varor som beviljas tullbefrielse, och vilka inte påverkar resenärens möjlighet att bevisa att import av en kvantitet varor som överstiger denna gräns, men ligger inom gränsen på 175 ecu enligt artikel 47 i förordningen, är av icke-kommersiell natur.

28 — Rådets direktiv av den 28 maj 1969 om harmonisering av lagstiftningen om befrielse från omsättningskatter och punktskatter på varor som införs av resande (EGT L 133, s. 6; svensk specialutgåva, område 9, volym 1, s. 10), i dess lydelse enligt rådets direktiv 87/198/EEG av den 16 mars 1987 (EGT L 78, s. 53). I artikel 3 i detta direktiv definieras "import av icke-kommersiell natur" på samma sätt som i artikel 45 i förordning nr 918/83.

29 — Se dom av den 6 december 1990 i mål C-208/88, kommissionen mot Danmark (REG 1990, s. I-4445).

89. Även kommissionen är av denna åsikt, även om den dessutom har framhållit att det inte är helt klart om de svenska bestämmelserna i det förevarande fallet är tvingande. Kommissionen har emellertid anmärkt att det ankommer på den nationella domstolen att avgöra detta, med vetskap om att bestämmelserna i fråga är tillåtna enbart om de inte är tvingande.

90. Som vi just har sett är samtliga parter som har uttalat sig på denna punkt eniga om att medlemsstaterna inte kan utfärda bindande bestämmelser för att fastställa kvantitativa gränser för tullbefrielse eller en absolut presumtion, som inte kan motbevisas, om att importen är av kommersiell natur på grund av de importerade varornas kvantitet. På sin höjd tillåts rekommendationer som antagits av tullmyndigheterna, i vilka anges den kvantitet av en viss vara som skall beviljas tullbefrielse, med förbehåll för resenärens möjlighet att bevisa att en högre kvantitet inte har importerats i kommersiellt syfte.

91. Enligt min mening är denna slutsats riktig och jag har således ingen svårighet att instämma i den. Jag anser emellertid att den på ett konsekvent sätt kan preciseras ytterligare genom tillägg av ytterligare några överväganden. Det är nämligen lämpligt att erinra om att förordning nr 918/83 uttryckligen utgår från förutsättningen att ett gemensamt system är nödvändigt på ifrågavarande område, vilket system skulle stå

i överensstämmelse med de internationella konventioner till vilka medlemsstaterna har anslutit sig. Förordningen har således sitt ursprung i behovet av att "gemenskapsregler om befrielse från tullar införs i enlighet med tullunionens krav för att undanröja skillnader i syfte, räckvidd och villkor för tillämpningen av den befrielse som omfattas av dessa konventioner, och för att alla berörda parter i hela gemenskapen skall åtnjuta samma förmåner" (fjärde skälet). Även om det således är berättigat att möjliggöra för varje medlemsstat att utfärda "föreskrifter" eller "rekommendationer", vilka inte är bindande, för tulltjänstemännen, för att fastställa kvantitativa gränser som inte föreskrivs i förordningen, får detta inte i praktiken leda till att den enhetliga tillämpningen av det gemenskapsrättsliga systemet för tullbefrielse äventyras.

92. I detta syfte anser jag först och främst att om det i en nationell administrativ bestämmelse eventuellt anges en kvantitativ gräns för import skall denna ligga på en rimlig och proportionell nivå. Med detta vill jag säga att när nämnda kvantitativa gräns en gång omvandlats till ett penningbelopp, skall detta inte ligga alltför långt från gränsen för det sammanlagda värdet som i artikel 47 i förordning nr 918/83 anges till 175 ecu. Den i det förevarande fallet tullbefriade kvantiteten 20 kg ris per person, vilket motsvarar ett pris på

240 SEK, ligger emellertid ganska långt från gränsen 175 ecu enligt artikel 47 i förordningen, vilken gräns av de svenska myndigheterna anses motsvara 1 700 SEK.

sådana att det i praktiken är omöjligt för resenären att visa att importen är av icke-kommersiell natur.

93. Jag anser dessutom att resenären skall få möjlighet att skydda sina egna intressen utan alltför stora svårigheter såväl vad beträffar hans kännedom om det exakta innehållet i rätten till tullbefrielse, vilken definierats i förordning nr 918/83, som vad beträffar de bevis som måste framläggas, vilka inte skall vara orimligt stränga eller

94. Mot bakgrund av det ovan anförda anser jag således att artikel 45 i förordning nr 918/83 utgör hinder mot nationella bestämmelser eller administrativ praxis varigenom fastställs bindande kvantitativa gränser för tullbefrielse eller en absolut presumtion om att importen är av kommersiell natur på grund av de importerade varornas kvantitet.

Förslag till avgörande

95. Jag föreslår därför att de frågor som ställts av Hovrätten för Västra Sverige skall besvaras på följande sätt:

- 1) Artikel 234 tredje stycket EG skall tolkas så, att en nationell domstol vars avgöranden kan överklagas enbart om prövningstillstånd meddelas i princip

inte utgör en domstol som dömer i sista instans i den mening som avses i artikel 234 tredje stycket EG.

- 2) Artikel 234 tredje stycket EG skall tolkas så, att en nationell domstol, mot vars avgöranden det inte finns något rättsmedel enligt nationell lagstiftning, är skyldig att föra en gemenskapsrättslig fråga vidare till EG-domstolen, även om den anser att det framstår som klart hur frågan skall besvaras, för så vitt den inte har funnit att den uppkomna frågan saknar relevans, att den ifrågavarande gemenskapsrättsliga bestämmelsen redan har blivit föremål för en tolkning från EG-domstolens sida eller att den korrekta tolkningen av gemenskapsrätten är så uppenbar att det inte finns utrymme för något rimligt tvivel, och den skall därvid beakta gemenskapsrättens särdrag, de särskilda svårigheter som dess tolkning är förenad med och risken för att det uppstår skillnader i rättspraxis inom gemenskapen.

- 3) Artikel 45.1 i rådets förordning nr 918/83 av den 28 mars 1983 om upprättande av ett gemenskapsystem för tullbefrielse skall tolkas så, att om varornas art och kvantitet gör att det uppkommer tvivel vad beträffar syftet med importen, skall dess icke-kommersiella natur bedömas från fall till fall, genom en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet, varvid det skall tas hänsyn till om importen är av tillfällig natur, till om varorna är avsedda för resenärens och hans familjs personliga bruk, och således till dennes levnadsmönster och vanor, samt till att resenären inte har kommersiella avsikter.

- 4) Artikel 45 i förordning nr 918/83 utgör hinder mot nationella bestämmelser eller administrativ praxis varigenom fastställs bindande kvantitativa gränser för tullbefrielse eller en absolut presumtion om att importen är av kommersiell natur på grund av de importerade varornas kvantitet.